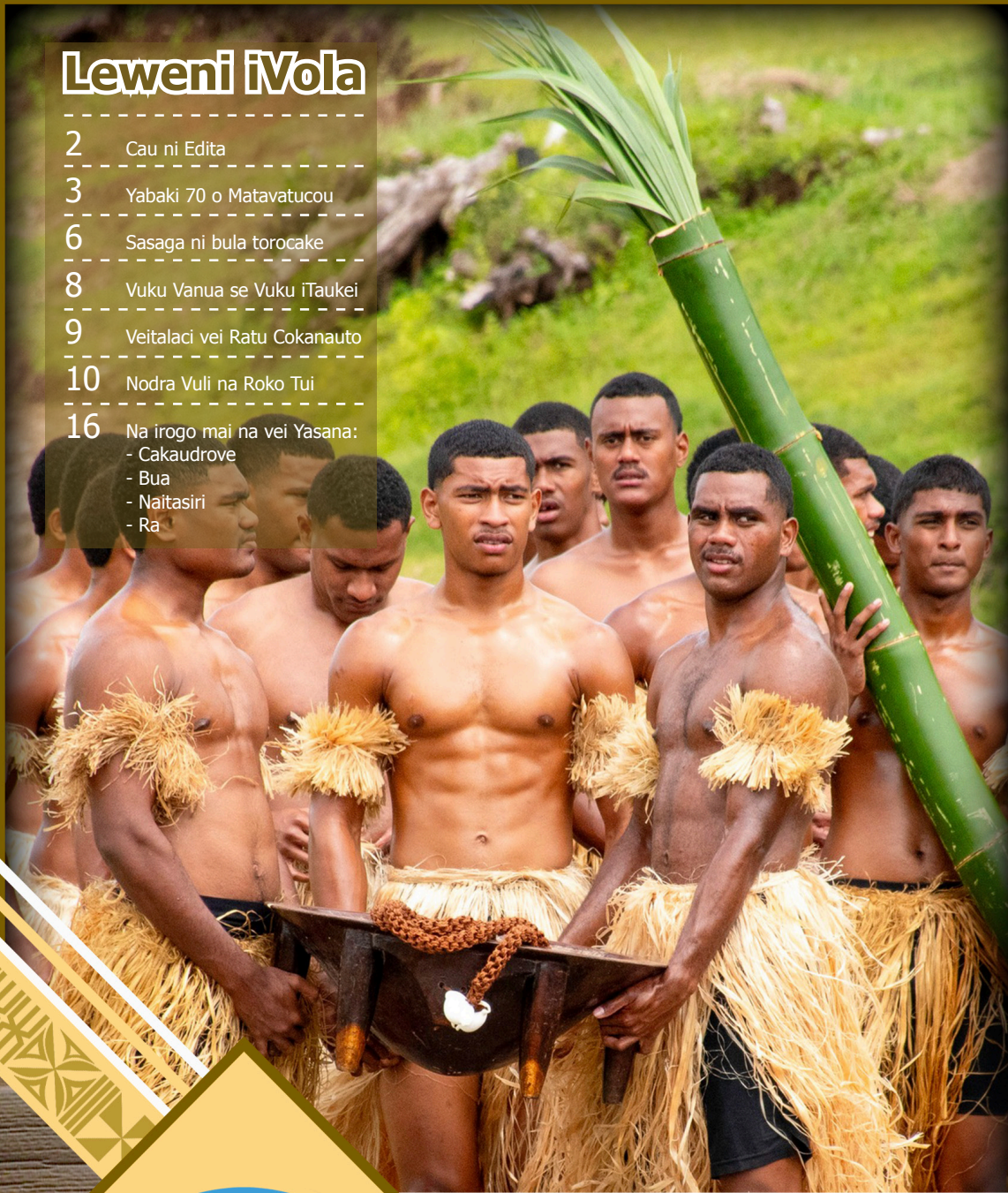

Leweni iVola

- 2 Cau ni Edita
- 3 Yabaki 70 o Matavatucou
- 6 Sasaga ni bula torocake
- 8 Vuku Vanua se Vuku iTaukei
- 9 Veitalaci vei Ratu Cokanauto
- 10 Nodra Vuli na Roko Tui
- 16 Na irogo mai na vei Yasana:
 - Cakaudrove
 - Bua
 - Naitasiri
 - Ra

Na Mata

Na iTukutuku mai na Matabose ni Veika Vakaitaukei

Okosita - Okotova : 2023 - 2024

Cau ni Edita

Vunilewa ni Matabose ni Veika Vakaitaukei

Ni sa bula vinaka tale na turaga bale kei na marama bale, turaga kei na marama kei kemuni na dau taleitaka na wilika se na cau ni nomuni Tabacakacaka iTaukei ena Na Mata.

Sa vuqa sara na veiveisau eda sa lako curuma, ka vu vakalevu tiko mai ena gauna veiveisau eda sa lako curuma tiko. Ia sa tomani tikoga yani na cavuti tiko ni vakavinavinaka kina noda veidelaniyavu ni liutaka ka maroroi vaka vinaka tiko na lewa ni vanua.

E sa tosoi tikoga ena loma ni noda valenivolavao liu na kena sasaga taki tiko na kena laveti cake na noda bula na kawa iTaukei ena vei tagede kece sara ka me rawati kina na bula sautu ena loma ni noda veitikotiko.

Sa savu tiko yani na vakavinavinaka cecekiea vei iratou na mata ilawalawa ka ratou a qarava na vakasokumuni tukutuku me baleta tiko na Bose Levu Vakaturaga, ka sa qai mai vakalawa taki ena loma ni bose yaco. Oqo e kenai balebale ni sa vakaduri tale na Bose Levu Vakaturaga.

E na Na Mata oqo eda rogo italanoa taka kina na kena mai tauyavutaki na koronivuli ni Turaga o Vulinitu. E tekivu bucini na vakasama oqo mai vei ira na noda turaga bale ka tauyavu kina mai Yanawai e Bua ni bera na kena veidewaki tiko mai e Nasinu, Nanukuloa, Lodoni me yacova na kena itikotiko dei ena gauna nikua e Matavatucou. Na Yabaki talega oqo ea vakananumi kina na yabaki 70 ni kena dabe e Matavatucou na koronivuli

oqo, ka ra vulagi dokai kina na Turaga na iliuliu ni noda vanua ka Turaga na Tui Macuata na iTaukei Bolatagane, Ratu Wiliame Katonivere.

E lewe talega ni sova ni tukutuku na italanoa ni nodratou sasaga kei na vua ni cakacaka e dua na mata ilawalawa mai na Tikina o Nuku e Serua ka ratou a gole ki Niusiadi ena lako vaka cakacaka. Sa ratou rawata vinaka sara tiko na nodratou bula ena nodratou dui vuvale ka vaka kina na kena vakilai na yaga ni cakacaka ena loma ni nodratou dui koro.

Eda veitalatala talega vua na turaga lailai mai Naisogolaca o Ratu Tu'uakitau Cokanauto ka sa mai kacivi na nodra bula ena vica na vula sa oti.

E tiki talega ni Na Mata oqo na veirogo mai na veiyasana ka wili kina o Bua, Cakaudrove, Naitasiri kei na Bose ni Yasana o Ra.

Sa veivakananumi tiko yani na nomuni valenivolavola ni ra na maroroi ka laurai vinaka tiko na noda gone, itaba qase kei ira na malumalumu.

Sa gole tiko yani na vakanuinui vinaka mai na nomuni Tabacakacaka iTaukei ni na marautaka na siganisucu ka na yabaki vuavua vinaka na yabaki 2024.

Vinaka saka vakalevu.

Yabaki 70 o Vulinitu e Matavatucou
Vakarautaka: Tabacakaka iTaukei

Na yabaki oqo e marautaka kina na Koronivuli o Vulinituraga e Matavatucou na i ka 70 ni yabaki ni kena mai dabe e Matavatucou e Tailvu.

Oqo ni oti na kena veitokiyaki voli mai ena vica na vanua ka mai dabe toka kina ni bera ni qai mai tiko vakadua ena kena i tikotiko e sa dabe toka kina ena gauna nikua. Ea tauyavu na koronivuli oqo ena kena usutu levu me ra na tuberi kina na gone vaka turaga ka mera na veiliutaki ena veisiga ni mataka e Viti.

Oqo na vanua e sucu mai kina na vakasama ni vosa na – VULINITURAGA.

Tauyavu e Yanawai

E na Bose Levu Vakaturaga ni yabaki 1879 e sa qai mai vakadonui kina e dua na mosoni ni kena vaka duri e dua na koronivuli vei ira na iTaukei e Viti.

Ea vakasucumi kina na vakasama ni kena tauyavu e dua na koronivuli me ra vakarautaki kina na gone sucu turaga me veivuke ena nodra vakarautaki ena veiliutaki ena vei siga ni mataka.

Na vakasama oqo e vu vakalevu mai ena nodrau gole e valagi na turaga e rua oqo o Ratu Penaia Kadavulevu mai Bau kei Ratu Josefa Lalabalavu mai Somosomo, Taveuni.

E rau a vakau e Serene, Ositerelia na turaga e rua ena 1874 me rau laki vuli mai vua na Turaga Vunivola Levu ni noda Matanitu o John. B. Thurston.

E sa laurai e dua na tikini qele mai Yanawai ka rai vaka tu yani kina koro o Dawara ena tikina o Wailevu donuya na ucuwai na Yanawai ka kedrau veiyala na Yasana e rua o Cakaudrove kei Macuata.

E sa vakarautaki sara tu na nodra Bure vakaviti na cauravou ka tiko nodra yabaki ni bula mai na 12- 16.

Na vei lesoni era vulica na veika me vaka na wiliwili vaka fika, wiliwili, volavola vaka valagi, teitei kei na vuli matai.

E na gauna ea dola kina na koronivuli oqo e Yanawai ena 1881 era lewe 130 taucoko na cauravou mai na veiyasana, Bua-34, Cakaudrove-27, Macuata-22, Lomaiviti-24 kei Lau -23.

E 1891 e lewe 10 na cauravou mai na Yasana o Kadavu. Ena 13 na yabaki ni kena cici tiko na korovuli oqo mai Yanawai ea sotavi kina vei dredre eso ka vakabibi ena kena sa rui yawa mai Suva.

Kidavaki na iLiuli ni Matanitu, Hon. Sitiveni Rabuka mai vei Isikeli Karikaritu.

Mata ni Matanitu o Peretania e Viti, Dr Brian Jones.

Naikorokoro

Ena 1894, esa nanumi kina na Matanitu me sa sogo kina o Yanawai ka sa toso voleka mai ki Suva.

A sa mani digitaki sara e dua na vanua e Naikorokoro, ka voleka e Togalevu.

Ea qai mai veisautaki tale 1900 na vanua oqo me vanua ni Quarantine.

Nasinu 1906 - 1942

E sa qai kerea na Bose Levu Vakaturaga Vua na Matanitu vaka Koloni me sa duri e dua na Koronivuli me vakatauvatani kei na koronivuli rogo mai Igiladi o Eton College ka ra dau vuli kina na gone era dra vakaturaga mai Peretania.

Oqo me saqai tauyavu kina na Koronivuli ka vakatokayacataki vua na marama Ranadi o Vikatoria.

E matata tu vakasigalevu na I vola ni Matanitu ka veivaka donui kina ena vula o Noveba, 17, 1905 me ra curu kina na gone mai na yabaki 9 kei na 10.

Ena Jiulai 1906, na I matai ni qasenivuli liu o Mr. John.V.Thompson ka ra mai raica na kena taracake na koronivuli oqo ena vanua sa tiko kina e daidai na Fiji National University Campus e Nasinu.

E na I ka 3 ni Janueri, 1907 a dola na koronivuli o Queen Victoria School, e Nasinu ka ra lewe 32 taucoko na lewena. Ba-2, Bua-2, Cakaudrove-3, Colo East-1, Colo North-1, Colo West- 1, Kadavu -2, Lau -2, Lomaiviti-2, Macuata-2,Nadroga-2, Naitasiri-1, Namosi-1, Ra-2, Rewa-2,Serua-1, Tailevu-3,Rotuma-2.

Ena 1917 na vei lesoni e vakarautaki e QVS ena Fomu 4, e oka kina na vosa vakavalagi, Tukutuku makawa (History), Fika, teitei kei na vuli valu(cadet).

Ena 1942 esa qai mai tawani kina o QVS e Nasinu mai vei ira na Mataivalu ni Mereke ena vuku ni Karua ni Valu Levu.

E na nodra itukutuku na qasenivuli liu ena gauna oya era a vola toka o Mr D.G Tomblings ni sa vakagalalataki o nasinu ena i ka 10 ni Okosita, 1942. Era a gole ki Sawani na fomu 4, ki Lodoni na fomu 3 ka ra vakasukai tale ki vale na 1 kei na 2.

Nanukuloa, Ra 1943 - 1948

Ena 1943 ea sa dola kina o Queen Victoria School e Nanukuloa mai Ra vei ira na Fomu 1-4 ka qasenivuli liu kina o Mr Tomblings ka ratou veiqaravi kina o Freddy Ieli, Apisai Nabou, Esala Kama, kei Netani Druavesi.

E tolu na bure vakaviti sa vakarautaki tu me nodra bure na cauravou ka vakatokayaca taki me o Bau, Rewa kei Verata.

Sa toka talega kina na vale ni vuli, vale ni kana kei na nodra bure na cauravou.

Era sotava e so na gauna dredre na gonevuli e Nanukuloa me vaka na I vurevure ni wai ni gunu kei na bula e bure.

E laveti cake kina na matanitu na dredre era sotava tiko na gonevuli e QVS.

Ena gauna e dau yaco kina na lauqa era dau taubale sara na gonevuli ki Naiserelagi mera laki sava I sulu ena tobu e Nubuliwaliwa.

Na isulu ni vuli ena gauna oya na isulu vulavula, sote kei na kena beleti. E ra dau veiqati vinaka sara na gone ena veika vaka vuli ka vakakina na qito.

Ciqomi ni Qaloqalovi mai vua na Vulagi Dokai na Turaga Peresitedi, Ratu Wiliame Katonivere.

Ena Bure o Rewa e nodratou qasenivuli ni Bure o Druavesi ka ratou druka wavoki tokaga ena sotasota vaka bure. S qai dau tukuna vei ira na lewe ni nona bure o qasenivuli “Kedatou na Bure Rewa, tou Teri kauwai”. Oqo na ibole ni bure ka sa taurivaki sara tu ena gauna oqo.

Eso vei ira na yaca rogo ka ra a vakarautaki yani e Nanukuloa, Ra e wili kina o Peniame Naqasima, Assesela Ravuvu, Josevata Kamaikamica, Maikeli Vakacoko, Ratu Josaia Tavaiqia kei Ratu Semi Seruvakula.

Era qase tiko ena rua na yabaki ni vuli o Jona Senilagakali, P.S.Qauqau, Ifereimi Buaserau, kei Vuli Mataitoga.

Edua toka na ibinibini vuniwai era vuli talega mai QVS e Nanukuloa e wili kina o Luke Toroca, Lorima Batirerega, Etika Vudinabola, Kinijoji Vakawaletabua, Varinava Tikoduadua, Misiada Sila kei Joseph Marseu.

Ena 1944 ni vakarau na sereki levu ea kerea na Qase ni Bure Liu ni Koronivuli o Poasa Tuinakelo na nona qasenivuli o Mr Tomblings me rau sala vata mada e Lodoni (RKS).

Ni rau sa yaco yani e Lodoni, e rau sa dabe toka mai e loma ni waqa erua na Turaga. Na matasawa e Lodoni e dau vakayacori kina na vaka vodo ena waqa me gole vaka ki Ovalau.

E sega sara tikoga ni kila o Tuinakelo na vanua e ratou vakarau gole kina, ia ni ratou a tiko e waqa sa vakaveikilai taki sara vei koya o rau na turaga e rua ka rau a wawa toka ena waqa.

Oqo o Ratu Sir Lala Sukuna kei Sir Henry Scott.

Petereni Tui Mailekai kei na Peresitidi ni Vuli Oti Akuila Waradi.

Gone vuli ni yabaki 2023.

Sa ratou cavu ikelekele e Lodoni ka vaka muria tu yani na baravi kei Tailevu ni Siga me yaco ni sa laki bala tale na ikelekele ena matasawa e Nukuvuto.

E ratou curuma yani na veiveikau mai matasawa me laki yacova sara yani e dua na delana ka sa qai tukuna o Mr Tomblings vei Tuinakelo ni “Oqo na itikotiko tudei kei Queen Victoria School.”

Lodoni 1949 -1952

Ena yabaki 1949 ena ikarua ni wasewase ni vuli era sa tokitaki kina na gonevuli mai Nanukuloa kina Lodoni.

Erau a dabe veitikivi toka ena vanua koya na koronivuli erua o Ratu Kadavulevu School kei Queen Victoria School e Lodoni. E wase rua tu kina na koronivuli kada sa kila tu ena gauna oqo me o RKS.

E ra toka yani e na mua icake ni Koronivuli na Gonevuli ni QVS kara toka mai vakalailai e ra o RKS.

E ra lewe 173 taucoko na iwiliwili ni gone e Vulinitu ka ra lewe 230 na gonevuli e Lodoni.

Sa mai qasenivuli liu e QVS o CJ. Smith mai Peretania ka qasenivuli veivuke o Mr Hallum mai Niusiladi ka ratou qasenivuli iTaukei o Netani Druavesi, Semesa Sikivou kei Ratu Seci Nawalowalo.

Ni qai mai tawani o Lodoni vei ira na gonevuli mai na Queen Victoria School, esa tekivu tale tikoga na ta gaunisala, kei na tara ni ono na bure mai Matavatuou. Ena yabaki vata tikoga oqo (1949) e ratou imatai ni gone me ratou dabeca na nodratou veitarogi ni New Zealand University Entrance e lewe tolu na gone mai Vulituraga

ka rawata vakavinaka sara na veitarogi oqo o Maikeli Vakacoko ka gone ni Tubou e Lakeba mai na Yatu Lau. Ea rawata talega na icocovi cecere vaka “Dux” o Vakacoko ena yabaki oqo.

Tauyavu o Matavatuou.

Ena Vula o Jiulai na ika19 ni siga ena yabaki 1950, esa qai mai vaka soburi kina na duru ni Koronivuli vou e Matavatuou.

Ea Kovana tiko ena gauna oya o Sir Brian Freeston ka a vulagi dokai kei ira na lewe ni Bose Levu Vakaturaga. Ea tiko talega o Sir Henry Scott kei Sir Alan Burns na Kovana ni Vanua o Ghana ka veisiko wavoki tiko ena nona itutu ena matanitu cokovata se na United Nations. Sa iratou oqori ka ratou a vulagi dokai ena kena vakasoburi na duru kei Matavatuou.

Era a vodo waqa yani na kovana, o Sir Freeston ni bera ni ra qai ciqomi mai vei ira na lewe ni Bose Levu Vakaturaga. Ea qarava na lotu ni vakasobu duru oqo o Right Reverend Stanley Kempthorne ka bisovi tiko ena Pasifika.

Ena gauna talega oqo ea qai cavuta kina na vei mala ni vosa oqo na Turaga Talai sa bale Ratu sir Lala Sukuna ka vakadewataki ena vosa vakaviti “Ia ni ra sa takali na itini ni vanua kei na iSau ni vanua kecega, Na soqoni lagilagi e dai sa vakaraitaka ni sa cavu I kalawa na itaukei.”

Era a qai tinia na nodra vosa ena vosa vaka Latina – “Floreat Viti” se “Me lagilagi o Viti”

Sa dede na nodra veitokiyaki voli mai ka ra saqai mai donuya e dua na kenani vou se vanua yalataki.

Ena yabaki 1950 oqo o ira na gone mai na veiyasana kei na veiyanyanu ena Pasifika: Tailevu — 18, Rewa — 3, Naitasiri — 3, Nadroga — 10, Ba — 9, Ra — 5, Serua — 3, Lomaiviti — 8, Kadavu — 21, Lau — 8, Cakaudrove — 17, Bua — 4, Macuata — 3, Rotuma — 6, Banabans — 1, Gilbert & Ellice — 10, New Hebrides (Vanuatu) — 3, Solomon Islands — 1;

Total = 133.

Tekivu tawani o QVS e Matavatuou, ikatolu ni wasewase ni vuli, 1952.

Sa qai mai oti vakadua na veitosokiyaki voli mai ni Koronivuli, ka sa ra vakanamata sara yani kina nodra itikotiko vou e Matavatuou.

Enai ka 29 ni siga ni yabaki 1952 ni donuya na ikarua ni sereki ni vuli era sa vakasosolo na cauroavou mai nodra itikotiko e Lodon me ra sa toki yani e lewe 132 na gone kina vanua yalataki ka sa vakarautaki tu o matavatuou.

Era lai qasenivuli liu tale e Matavatuou o Christopher. J. Smith kei na walu tale na turaga, e lewe 4 mai valagi ka ratou lewe va talega na itaukei – Semesa Sikivou, Ratu Seci Nawalowalo, Netani Druavesi kei Malakai Cama.

E sega ni tukuni rawa na levu marau e tarai ira nai sevu ni gone mera laki marautaka na koronivuli vou oqo kei na veika kecega e vou e vakarautaki e Matavatuou.

Eso vei ira na gonevuli oqo e wili kina o Josevata Kamikamica, Etonia Moce, Filimoni Wainiqolo, A.T. Wailevu, Viliame Rayawa, Isireli Lewamarama, Aritiera Bauso, A. Seluka, Joeli Tadrau, Osea Tuidraki, Maciu Cerewale, Simione Suvarua, Osea Lagivala, A.T. Mua, Meli Tawanakoro, Jope L Nabou, E. Kacimaiwai, Ilisoni Naivalu, Tomasi Mara, Nacanieli Taleniwesi, Jone Vuatalevu, Timoci Naivalulevu, Save Lalanabaravi, John Kalsal, Tevita T Daugunu, Luke Tavuyara, Etuate Tavai, A Rafai, Volai Tagi, Koroiwale Vatani, Nacanieli Rika, Saula Ledua, Esaroma Daulako, Isaia V Gonewai, Joji N Guivalu, Timoci U. Bavadra, Isaia Vakabua, Josua D Cavalevu, Laisiasa Q. Bulamaibau, Nelson H. Delailomaloma, Peni N. Waqanivalu kei Urupeni Senibulu.

E vakaraitaka na Petereni ni soqosoqo ni vulioti mai Matavatuou o Tui Mailekai na nodra sa qoroya nai rairai ni bure, na koronivuli kei na kena kakana e vakarautaki vei ira e valenikana.

E kaya ni vakarautaki na nodra iyaya ni kana lase ka laurai vinaka tu kina na nodra ivakatakilakila na Marama Ranadi mai Igiladi o Vikatoria.

“Keimami kakana sa qai duatani sara, me vaka na cheese, na bulumakau uro vinaka mai Niusiladi kei na kena vuata e veimataqali,” e kaya o Mailekai.

“E sa dua na kavou vei keimami na lako sara tuga mai na vei koronivuli mai nakoro me keimami mai sotava tu na veikakana vaka oqo!” e tomana o Mailekai.

Ena yabaki 1952 talega ea isevu ni gone mai Matavatuou o Josevata Kamikamica me rawata kina na nona veitarogi na New Zealand University Entrance Examination.

Dola na Koronivuli, 1953

E na yakavi ni siga ni vula o Maji, 5, 1953 e rau a vodo mai na wavu ni vakalele mai Natovi na Turaga na Kovana Sir Ronald Garvey kei Lady Garvey kei ira na so na turaga ena waqa na Viti II.

Ea vakacabora na icavunikelekele na turaga mai Bau o Ratu Tevita Naulivou. Ena nodra sa tadu yani ena baravi kei Nukuvuto ea veitavaki mai kina na Darekita ni Vuli ena gauna oya Mr Howard Hayden kei na ivukevuke ni Qasenivuli liu o Mr. Hector McMillan.

Era voleni vakaivalu na gonevuli ena veikidavaki vua na Kovana ka veiliutaki ena voleni oqo o Ratu Seci Nawalowalo.

Ena mata ni koronivuli e cake era a qai vakacabora kina na nodra I qaloqalovi vei Kovana Garvey, o Ratu George Kadavulevu Cakobau ka ra qai ciqoma ka vatonaka o Ratu Rusiate Komaitai ena vukudra na Kovana.

E nodra itavi na isevusevu vakaturaga o Niko Komaitai ka tu taki yaqona kina o Ratu Jope Kikau Ralulu.

E a qai masulaka na koronivuli na Peresitedi ni Lotu Wesele e Viti o Talatala Qase Stanley G. Cowled ni bera ni rai qai vosa na Turaga Talai sa Bale, Ratu sir Lala Sukuna ka taura tiko kina na itutu vaka Vunivola ni Veika vaka Itaukei.

Era qai dua na meke iwau bula ka ra vakaitavi kina na gone vuli ka ra vakamarautaki kina na vulagi dokai kei ira na vulagi sureti ena soqo lagilagi oqo.

Sa tawa o Matavatuou.

E na imatai ni yabaki vakavuli ena 1954 era lewe

159 taucoko na gonevuli ka lewe 4 na qasenivuli mai vanuatani ka wili tiko kina I liuliu ni koronivuli o C.J. Smith ka ratou lewe lima na iTaukei.

Eso na cavu isausau ka mai rawa ena yabaki oqo ewili kina na nodrau rawata vinaka na veitarogi ni New Zealand University entrance Examination o Josua Cavalevu kei Epeli Kacimawai ka rawata talega na I Covi cecere ni Dux ena yabaki oya.

E lewe 19 taucoko era a rawata na nodra veitarogi ni New Zealand School Certificate Examination ka lewe 9 era laki tomana saran a nodra vuli ena vuli vuniwai ena Cntral Medical School – Aisea Ravai, Eseroma Daulako, Joji Guivalu, J Kalsal, Nacanieli Taleniwesi, Timoci Tuinakelo, Timoci Bavadra, Koroiwale Vatani kei Jone Vosarogo.

2023 – Yabaki 70 mai Matavatuou.

Era a kidavaki vakavanua na Turaga na iLiuliu ni noda Matanitu o Ratu Wiliame Maivalili Katonivere ena buturara vata ga era a dabe kina vulagi dokai ena kena seqai tauyavu o Matavatuou ni oti e 70 na yabaki sa oti. E na nodra dolava na siga ni vakananumi oqo era vakaraitaka kina na nodra marau ena kena sega ni yavalati vakarawarawa na duru ni kena laveti tiko na vuli ni kawa iTaukei e Matavatuou.

E ra vakaraitaka ni o Matavatuou ni se tomana tikoga na kena liutaki tiko na kawa iTaukei ena veivanua duidui era laki vakaitavi taki ra kina na vuli mai Vulinituraga.

Era vakaraitaka talega ni dua n aka na nodra marau mera mai vulagi dokai ena soqo lagilagi oqo. Era tukuna ni sa oti oqo e 70 na yabaki ni kena mai dabe na Koronivuli e Matavatuou ka se tiko ga me I nuinui ni vuli torocake vei ira era ta yani e Matavatuou.

E vakaraitaka o Ratu Wiliame ni se matata vinaka tu na yavu ka tara kina na koronivuli o Vulinituraga, oya mera susugi kina na luvei Viti ena vuku ni kena liutaki vaka vinaka na noda vanua.

Era tomana ka kaya ni mai cava na kena vakarurugi tu o Viti e Peretania era a qai tu e vuqa era vuli mai Vulinituraga mera cicivaka yani na noda vanua me yacova tiko mai na siga esa mai vakananumi tale kina na tauyavu e Matavatuou.

Sa vakanuini tu o Viti ena kena na tomani me colati tiko nai vua ni veiliutaki ena usousou ni tabamuni na cauravou kei Vulinituraga ni biu yani na Matasawa ni e Nukuvuto.

Sasaga ni bula torocake e Niusiladi

Vakarautaka: Tabacakacaka iTaukei

Era sa tauca tiko na lewe tini na turaga na vua ni nodratou cakacaka vinaka ka ra a gole ena ilakolako vakacakacaka ki Niusiladi ena yabaki sa oti.

O ratou na turaga oqo eratou cavutu mai na koro o Nuku, Masi kei Naimasimasi ena loma ni Tikina o Nuku ena Yasana o Serua.

E laurai ena kena vaka votui na nodra sasaga ena nodratou dui vei koro oqo ena veika era vakaitavi taki ira kina me vakatorocaketaki kina na nodra bula ena loma ni vuvale kei na koro era dui cavu tu mai kina.

Na nodratou gole na lewe tini oqo e vakaitavi kina na National Employment Centre, Matabose ni Tacakacaka iTaukei kei ratou na itaukei ni cakacaka mai na Bay of Plenty mai Niusiladi ka ratou kilai ena yaca vaka Maori na Ngai Tukairangi.

1. Ratu Manueli Roseru 27/09/87 Nuku
2. Matorino Kauyaka 9/9/1995 Nuku
3. Iona Roseru 27/12/80 Nuku
4. Severo Soqotabua 5/1/1991 Masi
5. Cama Nasoro 26/07/82 Masi
6. Nemani Sanawa 27/03/77 Masi
7. Kasimiro Vua 18/03/96 Naimasimasi
8. Vitoriano Koro 2/2/1992 Naimasimasi
9. Domasino Tikauvala 8/1/1989 Naimasimasi
10. Waisake Wakaniekubu 17/04/85 Naimasimasi

Nuku

E ratou a solevaka na lewe tini oqo na kena vakacavari sara vaka vinaka na nodra valenikuro na Marama ena loma ni Koro. Na lavo eratou a cau kina ea qai voli kina na lavo ni vale kei na dua na lavo ni kotu ni co.

E vakaraitaka na o Jone Driu na Manidia ka veiqaravi ena Tabana ni Tiko Vinaka ena Matabose ni Tabacakacaka iTaukei ni vica na veitabana era cakacaka vata ena kena sagai me rawa na cakacaka ka ra sa tuvatuva ka tu kina na lewe ni Koro e tolu oqo.

Ka sa dua sara na veivuke levu vei ira na Maama ena koro na kena sa mai rawa sara vakavinaka na nodra valenikuro vakoro.

E tomana o Driu ka kaya ni valenikuro ni koro e dua na vanua era dau vakayagataka vaka wasoma na lewe ni koro ena kena vakarautaki vakamatau na kakana ena loma ni koro.

Na ikoti ni co ena vakayagataki e loma ni koro ena kena vakasavasava taki tiko na loma ni koro me rairai totoka tu.

Veiqaravi vakacakacaka e Niusiladi (1).

Masi

Ena koro o Masi era a solevaka na kena isau na mataisau ka tara tiko nodra vale ka na vakayagataki me idrodro ni cagilaba.

Nai drodro ni cagilaba oqo e tara me rauta vaka vinaka na vei gagadre eso vaka mataisau ka rawa ni na tudei ena gauna ni cagilaba.

Ka sa tiko na vakanuinui ni gauna ena vakacavari kina na vale vou oqo, era sa na rawa ni maroro talega kina na kakana me na veisotavi tiko ena gauna ni leqa tubukoso.

Naimasimasi

E Naimasimasi e ratou a volia talega e dua na koti ni co me veivuke kina koro ena kena samaki kei na vakatoricaketaki na tiko bulabula.

E sega ni voli walega na ikoti etauritalega na kena waiwai ka sa dua na veivuke levu ena Koro oqo.

Cakacaka

E ratou a vakaraitaka na ilawalawa oqo ni dua dina na vuli levu vei ratou ena nodratou sa yaco kina Niusiladi kei na veika e vakarautaki me baleti ratou.

“Keimami tiko kece ena dua na vale ka vaka me vaka rumu tu ka tiko kina na neimami davodavo,” e kaya o Iona Seru mai na Koro o Masi.

E tomana ka kaya ni nodratou I tavi na kena laki tomiki na vuanikau koya erasa dreu tu mai na were ka soli sara yani me vakasavasavataki nib era ni tik e dua tale na ilawalawa enodratou itavi na vakasavasavataka.

“E sega sara ni levu na veika dredre keitou lai sotava baleta ni keimami tiko vata ga ka keimami veirairaici tiko vaka veiwekani ena vanua ni cakacaka.

Veiqaravi vakacakacaka e Niusiladi (2).

Tekivu se na vuanikau (Kiwi fruit) .

Veiqaravi vakacakacaka e Niusiladi (3).

E vakaraitaka talega o Iona ni dredre ni cakacaka e ratou veitauriliga taka vata kece ka dau rawarawa kina na toso tiko ena loma ni ono na vula ka ratou a veiqaravi tiko mai kina.

E tomana nai tukutuku o Nemani Sanawa ka kaya ni sega ni dua na dredre ni ratou cakacaka vata toka ga ka sa levu sara na veika vinaka eratou vakayacora mai kina nodratou vei vuvale.

“Au dau vakau ilavo ga mai ena vei gauna kece ni veisaumi me rawa ni ratou bula tiko kina na noqu veitinani ka ratou tiko yani e na koro,” e kaya o Sanawa.

“E ono kece tiko na luvequ ka ratou kila kece na veiqaravi au vakayacora tiko ai ena noqu a laki cakacaka sa mai toso tale na vale ka voli talega mai e so na iyaya ni vale me vaka na idavodavo keitou sa vakayagataka tiko ena gauna oqo,” e tomana ko Sanawa.

E ratou duavata kece na lewe ni lakolako oqo ni sa dua dina na ilakolako vinaka e ratou a gole kina ka ratou sa waraka tale tiko oqo na gauna me ratou lesu kina me laki tomani tale na itavi e Niusiladi.

Na vakavotukana ni cakacaka vinaka
 Vakaraotaka: Tabacakacaka iTaukei

Mai na loma ni vanua o Serua kina vanua vei o balabalavu vulavula.

Oqo edua na cauravou ka sa tualaka vinaka na naki ni nona ilakolako vaka cakacaka ni sebera ni gole ki Niusiladi ena kena laki qaravi e dua nai teitei e Bay of Plenty ena Vualiku kei Niusiladi.

O Kasimiro Vua, e yabaki 26 ka sa vakavotukana na nona cakacaka ena nona tara e dua na nona vale ena loma ni 6 na vula na nona laki qaravi tavi ki Niusiladi.

Na nona cakacaka vakayalomatua esa rawa kina ni tara na nona vale ka vakatikori ratou kina na nona veitinani.

O Vua e dua vei ira na lewe drau na cauravou kei na goneyalewa ka ra a wawa voli tiko ena kena sagai tiko na nodra cakacaka ena National Employment Centre mera laki veiqaravi e vanuatani.

Sa oti vinaka e rua vakacaca na yabaki na nona waraka ka masulaka tiko na nona l lakolako, ka sa qai vakadonui mai kei ratou tale e lewe ciwa mai na loma ni tikina o Nuku e Serua.

Eratou lewe tini taucoko na gole ena ilakolako oqo main a koro o Namasimasi, Nuku kei Masi, ka ratou vakaraotaka mai na nodratou cakacaka na NgaiTukairangi Trust edua na kabana ni Maori. E tekivu na nodratou cakacaka ena 10/10/22 ki na 10/05/22.

E kaya o Vua ni dau vakanananutaka tu mena dua na siga me na gole ki valagi ka laki cakacaka kina ena gauna ese vuli tiko kina ena Vashist Muni Secondary School e Navua.

Kasimiro Vua e Naimasimasi.

Kasimiro Vua kei na luvena e Naimasimasi.

E na gauna sa vakadeitaki kina niu na lewena na ilakolako oqo, au sega niu vakabauta raw aka ni oqo edua na ka au dau vakananau taka tuga, meu laki cakacaka, ka meu na sauma lesu kina noqu vuvale na nodratou dau tokoni au tiko ena veika kece au dau qarava.

“Au vakaraitaka vei ratou na noqu veitinani ni sa sumi na noqu masu kau sa na gole tiko ki Niusiladi kei iratou na noqu ilawalawa ena kena laki qaravi na itavi,” e kaya o Vua.

“E dua dina na ka dredre me ratou biu tumai na noqu veitinani, vakabibi ni se rau lalai na gone, ia au sa vakabauta tiko mai vuniyaloku niu dodonu meu na sasaga kevaka au vinakata meu vukea noqu vuvale,” e kaya o Vua.

E tomana ka kaya ni suitu ni veitokoni vua na nona vuvale kei na nona koro, ka ratou dau veirairaici ena gauna e ratou sa tiko mai kina e Niusiladi.

E kaya ni ratou dau solevaka kevaka e dua e tiko na leqa ena nona vuvale me ratou vukea ena gauna eratou tiko kina mai Niusiladi.

“Au vakabauta ni au sa vakarautaki au vaka vinaka ka au sa kila talega na veika au vinkata meu qarava ena loma ni noqu vuvale, e kaya o Vua.

E tomana ka kaya ni gauna ea veiqaravi tiko kina mai Niusiladi esa biuta tiko main a nona vakanuinui e vei ira na lewe ni koro kei na nona vuvale ni ratou san a tekivu tara tiko na nona vale.

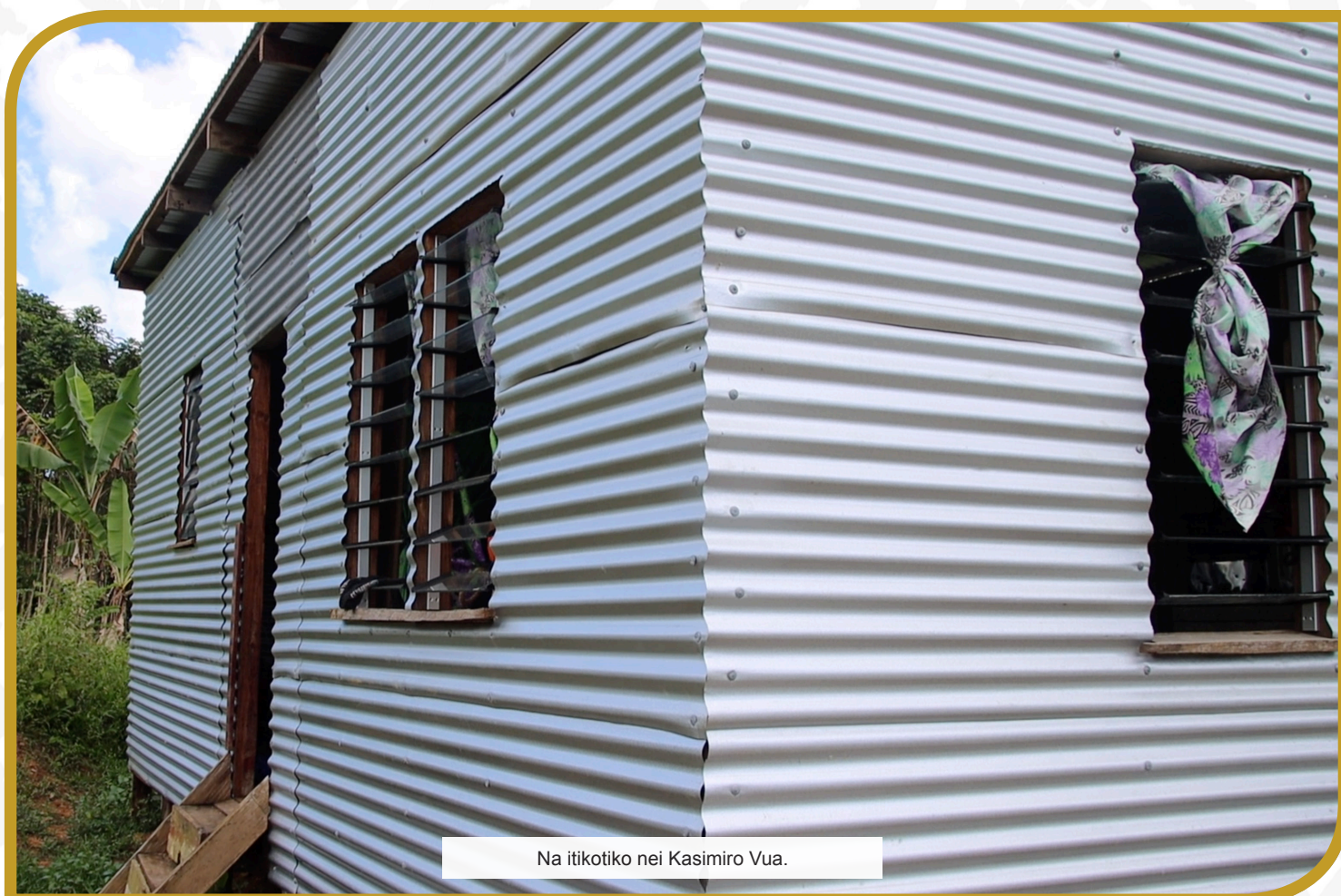
“E na gauna au lesu mai kina au sa mai curu saraga e loma,” e kaya o Vua.

Na neitou itavi saraga me keitou dau samaka sara vaka vinaka na vuni vuanikau na Kiwifru ka dua saraga na logana levu ena loma ni ba keitou cakacaka kina.

E rawarawa tu na cakacaka ni keitou tiko vata kece ga vaka veiwekani ka sad au keitou veidredrevaki tu yani e yali kina na galili kei vakanananu lesu mai ki na koro.

E tomana ko Vu aka kaya ni sa dua na vuli vei koya na ilakolako oqo ki vanuatani.

Ka sa vakavakarau tale tiko me na lesu ka laki tomani tale na itavi ena vanua ni vei O balabalavu.

Vuku Vanua se Vuku VakaiTaukei

Vakarautaka: Tabacakaka iTaukei

Na suitu ni inaki e vakarautaka kina na Na Mata na itukutuku qo, me veivakararamataki, vakavulici keda na dau wiliwili, ena veika vakaiTaukei, era a vakayagataka na tukada mai liu sara. Na vula vakaViti, na iwiliwili vakaViti, na ivosavosa vakaViti kei na vatavatairalago se qima, qama.

E vakamacalataki ena veiulutaga qo, na veika era sarava, raica, wilika, ka, vakila na noda qase taumada. Sega ni ra nuitaka na veika vulagi me tukuna vei ira na draki, matanicagi kei na veika tale e so, e tara na nodra bula ena veisiga. Era semati ira ena veika bula, e wavoliti ira, na veikau bula (kau salusalu & kau vuata), na wasawasa, na manumanu vuka kei qele mamaca. Qori na vuna e tiko kina na noda kau, ika kei na manumanu, eda sema kina na kawa iTaukei ina veika bula, se na iyaubula.

Sa nuitaki ni na marautaki, ka vakavure vakasama vakalevu na veika oni na wilika ena Na Mata, ena iulutaga,

ni Vuku Vanua se Vuku VakaiTaukei. E nuitaki tale ga, ni da vakasakita na gauna vou, kei na kena iyaragi vovou sa kuruseta tu na Viti nikua, e biu tiko yani na itukutuku qo, me vukei keda, meda nanuma na veika e noda, eda semati kina vakayago, vakayalo, vakavakasama tale ga, ya na veika bula, era wavoliti keda.

1. Vula VakaViti, ena vula tolu sa oti; (Okosita, Seviteba & Okotova)

VULA ISEIDRALA, VULA IKAWAKAWA (via veidonui kei na Okosita)

Vula draki veilecayaki. E vanua, tei na yabakilevu kei na kumala ni siganisucu. Keli na veiwa, tei. Se na drala kei na misimisi. Vua na tiri, matua na tarawau kei na ivi. Siki na kai ni waidranu.

Mai wai, gauna ni kuita. Qolivi na vaya, matu. Vakaluveni na kasala (kerakera) kei na senikawakawa. Veibalati na vonu.

2. VULA IVAVAKADA (via veidonui kei na Sepiteba)

E vanua, tei tiko na yabaki levu, vakadataki na uvi sa kadre, tisobu na lewena. Tei na dalo me iyavoi ni were. Tei oti ga na yabaki, tekivu na veitiqa. Tei na kawai. Levu na senikau - se na moli, maqo, drala, buaniviti, mokosoi, wadamu, sola na via. Votu na uto. Era yacoyaco tale mai na dilio kei na batikaciwa. Mai wai, vakaluveni tiko ga na kasala, kawakawa. Levu na yate ni veata. E so na vanua sa ta kina na balolo.

3. VULA IBALOLOLAILAI (via veidonui kei na Okotova)

E vanua, sa oti na tei uvi. Tei tiko na dalo, kawai, via. Matua mai na uto. Tubu na boro sousou kei na cagolaya. Se tiko na buaniviti kei na mokosoi, vua na misimisi, sovusovu na tavola. Se tale ga na daiga (daga, dedega, marevo, kanikani, yabiasā). Era yaco mai vakalevu na dilio kei na batikaciwa. Vakadreti rawa na vale, ni voleka na vulai cagilaba. Tekivu na vatiba kei na taliwea. E so na vanua sa ta na balololailai.

4. Na Vula VakaViti ena vula tolu vou qo; (Noveba, Diseba & Janueri)

VULA IBALOLOLEVU (via veidonui kei na Noveba)

Tau na uca ni talatalaci ni vula isiga. E vanua, dolo tiko na uvi, vakadataki, tubu na kena icadrai. Matua na uto, maqo, kavika, dreu na vainaviu. Se na dawa kei na vutu, bobota na sinu. Dreu na misimisi. Qeu na lairo, momona na qari. Mai wai, sa tekivu na cocoka - levu na saqa, walu, ikalelevu. Toni na wea, sobu na ba, koko kina na ki, tovisi, voivoi, deu. Ta na balolo.

5. VULA INUQALAILAI (via veidonui kei na Diseba)

E vanua, bulabula tiko na were, keli na uvi taumada, vakabibi na vurai. Tei na vurai. Matua na uto. Dreu na maqo, kavika, dawa, vainaviu. Se na nuqanuqa, sinukakala, sekoula – senikau ni siga ni sucu. Dreu na misimisi. Mai baravi, se nasinu, sucu na bulubulu (luveniqa), kata na qio. Kata tale ga na namu. Sa ya na lairo me lai dereneke, vakabibi na lairovula. Vakasucu na gogo (tokō), laukana na kena yaloka. Mai wai, toni na wea, koko ena ba na ki, nuqa, cucu, tanabe, cebe (kaikai). Vakaluveni na keteleka, saqa, walu, ikalelevu. E so na vanua sa ta tale kina na balolo.

VULA INUQALEVU (via veidonui kei na Janueri)

E vanua, sa lou na were, kasura na ivakada, tabu ni lakovi ni suasua de karaca na uvi. E levu tiko na vuata - matua na uto kei na vudi; via oti na maqo, ia sa dreu na dawa kei na wi; na ivi se qai se. Levu na isaluaki - se tiko ga na lagakali, bua, caucau, dreu na misimisi.

Ya na lairo, vakabibi na lairo damu, me lai dereneke i waitui, tobotobo rawarawa ena bogi buto.

Mai wai, e levu na nuqa kei na ki, katoa na kenaba. Gauna ni bulubulu (luveniqa), rai na matadra ni vidi na sinu. Matua tiko ga na kuku, kolakola, kei na kaikoso. Yati na vivili, madrali, bosucu, tadraku. Momona na saravalivali. Ciri mai na drose (me laugunu) kei na salato (e dau veicorogi). Gaga vakalevu na ika ena kena vanua.

6. iWiliwili VakaViti:

Tini na Vai – Dua na Tabakau

Kena ivakamacala:

Na tabakau na drauniniu tali taqavirua, va bibi me icoco ni valenikuro se me su ni vale.

iVakamacala: Inise Koroi: Ena iwiliwili ya tini ra vakatauvatataka na qase ena gauna e liu na raba kei na balavu ni dua na vai e vaka sara ga na raba kei na balavu ni dua na tabakau. Ni rawa mai e tini na vai mai davo tu vaka sara ga e dua na tabakau ena kena raba kei na kena balavu.

iVolavosa: tabakau 3 nauni; tini na vai: Eratou sua vai mai na cauravou, rawa sara mai e dua na tabakau.

7. iVosavosa VakaViti:

Ulumatua Vakasabota

E qase duauda ia e guce, sakasaka se yalowai.

Vakamacala:

Ni dau vua na uto, eso e vuavua i yatolu se yava, e dau lutudole na vuana taumada ni malumalumu ka yacana na kasabota, sa qai vo tu na vuana qai vua e muri, kaukauwa vinaka ni sa ra lutu laivi na ka malumalumu ka vua e liu.

Na ivosavosa gona oqo e vakatauvatani kina na kasabota ni uto kei na ulumatua e dau sakasaka se malumalumu tu ga.

iVakamacala: ivola ka vola ko Raiwalui, Naba: 20 – tabana 5/6

Tini na Vasua – Dua na Matau

Kena ivakamacala:

Na vasua eda sa kila levu tu ni dua na mataqali vivili ni waitui. Duatale na mataqali vasua e levu toka, qa dravia, sega na vuna, dau veicavuyaki, nunuvi se siwati. (ivakamacala: iVolavosa Vakaviti)

Ena duatale na kena ivakamacala e tukuni vaqo ni qani vasua e gagata vaka na matau. O koya gona qo e yavutaki tiko mai kina na noda iwiliwili vakaviti qo ni tini na vasua dua na matau. (ivakamacala: Inise Koroi)

Veitalaci vei Ratu Cokanauto

Vakarautaka: Tabacakacaka iTaukei

Era sa qai mai vakacegu vakadua na Turaga lailai mai Naisogolaca, Ratu Joji Tu'uakitau Cokanauto ni oti na nodra a davu vakalekaleka ena vuku ni tauvimate ena valenibula e Suva.

Era mai leqa o Ratu Cokanauto ni mai cava e 78 na yabaki ni nodra bula.

E ratou lewe lima taucoko na gone Vakaturaga e Naisogolaca ka kena I karua ni otioti o Rt Cokanauto.

O Ratu Cokanauto e cavutu mai na Mataqali Tui Kaba mai Bau.

Era qase o Ratu Viliame Foukimoana Dreunimisimisi, Ratu Epeli Nailatikau, Ratu Timoci Tavanavanua, ka leqa ni se cauravou lailai, Ratu Tu'uakitau Cokanauto kei Ratu Keni Vuiyasawa.

Ratu Tu'uakitau Cokanauto

E nodra turaga I tubutubu o Ratu Sir Edward Tuivanuavou Tungi Cakobau ka ivukevuke ni iLiuliu ni Matanitu donuya na 1944 ka nodra I tubutubu marama o Adi Lady Vasemaca Tuiburelevu mai na Vusaradave e Bau.

Era a tekivu vuli o Ratu Cokanauto e Bau district School, ni bera ni ra laki tomama e Levuka Pabic School ka dewa sara yani ki Waganui Technical College e Niusiladi.

Era a tosoya na nodra vuli kina Univesiti e Hawaii ka gole sara kina na Univesiti e Denver, Colorado e Mereke E dua o Ratu Cokanauto e dau cuqena sara vaka gumatua na vuli ka yacova talega na kena ivakatagedegede e cake.

E vakaraitaka na nodra dratabu o Ratu Penaia Kadavulevu, ni sa mai lala e dua na idabedabe ena nodratou vuvale.

“E sega ni dua na ka me lutu cala e matana ni kila vinaka kece sara tuga na vanua era biutu kinana vei yaya kece e lomanivale,” e kaya o Ratu Kadavulevu.

E tomama ka kaya ni o nona Ratu e dua e dau matau ka raica vaka matailalai na veika kece ena loma ni nodratou vuvale.

Ena nodra vosa ni vei vakacaucautaki na Turaga na Roko Tui Bau, Rau Timoci Tavanavanua era vakaraitaka ni turaga veiwekani o Ratu Cokanauto ka ra kila vinaka tu na kedra isema kei na nona veiwekani ena vei vuvale vakaturaga e Viti.

“E dua o Ratu Coka e Turaga nuitaki e Bau, ka dau

vosa vakadodonu ena dela ni veivakatavulici ena nona gauna,"e kaya o Ratu Timoci.

E tomana na nona vakayatuyatu Ratu Timoci ka kaya ni o Ratu Cokanauto e dua na turaga ni Bau ka dau matau sara na nodra tuvana na vosa ka dau vakaitavi vakalevu ena vei vosa vakavanua se vaka vuvale ena gauna edau caka kina e dua na soqo.

E kaya ni dua nai tavi dredre vei koya me mai tucake ena nona soqo ni veitalaci na turaga oqo me biuta vata na kena vosa e matau me vaka era dau vakayacora o Ratu Cokanauto.

Era a tiko talega ena veibulu na vuvale vaka Tui mai Tonga, ka ra mata tiko mai kina na Ravouvou ko Tupouto'a Ulukalala kei na Raluve o Sinaitakala.

Ea vosa talega e valenilotu o Lord Vae'a ena vukudra na Tui mai Tonga.

E ratou se bula tiko ena gauna oqo na marama nona lewenivale o Taraivoso Lagilagi kei ratou na gone o Ratu Penaia Kadavulevu, Ratu Jone Savou, Adi Litia Tuiburelevu kei Ratu Etuate Tavanavanua.

Sa qai laki ciri saka na vesi tabu.

Ratu Penaia Kadavulevu

Gone Marama Bale na Roko Tui Dreketi kei na lewe ni vuvale e Naisogolaca

Lewe ni vuvale nei Ratu Tu'uakitau Cokanauto

Taraivoso Daucakacaka na lewe ni vale nei Ratu Tu'uakitau Cokanauto

Boseka me baleta na Koro o Cogea

Vakarautaka: Tabacakacaka iTaukei

Ni dau tukuni vei keda meda biuta se toki kina dua na vanua vou, e dau dredre baleta ni koto kina na veika eda vakamareqeta na itaukei me vaka na noda yavu, noda ibulubulu, noda vale keda qele vakaMataqali se Yavusa, eke sa rawa tu kina na bula ka vuqa era Kaya ni lutu kina na noda ivicovico.

Ia nisa takoso ko Draki Veisau qori eso na veika dredre eda na vakatulewataka meda sana biuta tu mai me qarai

na vanua vou ka rawa ni maroroi keda mai na draki veisau.

Qori na veika sara lako curuma tiko na koro o Cogea, Bua ena vuku ni nodra sana tokitaki kina nodra koro vou. Era bosebosa ka na veitabana kece sara ena kena sagai me ciqomi ka marautaki na vanua vou era sa toki kina ka laurai me tagavi taucoko na veika e dodonu me qaravi.

Turaga Director Operations ni Matabose ni Veika Vakaitaukei, Mosese Nakoroi kei ira na lewe ni veivosaki ena vuku ni Koro o Cogea, Bua.

O ira na lewe ni veivosaki ena vuku ni Koro o Cogea, Bua.

Dikevi na vanua ni toki taki ni Koro o Cogea, Bua.

Nodra vuli na Roko Tui

Vakarautaka: Tabacakacaka iTaukei

Era a dabe vata ena loma ni vula o Seviteba na Roko Tui kei ira na nodra ivukevuke ena nodra raica vata tiko na nodra ituvatuva ni veiqaravi ena loma ni noda veiyasana.

“Na inaki levu ni tuvatuva oqo meda vei vakayadrati ka da veitalanoa ka da mai raica vata na noda toso iliu ena vuku ni noda veiqaravi,” e kaya o Josefa Toganivalu na ivukevuke ni Vunilewa ni Tabacakacaka iTaukei.

E vakaraitaka o Toganivalu ni vinakata vakalevu me raica na Minisita ni Tabacakacaka iTaukei, iTovo kei na iYau Mareqeti, Ifereimi Vasu, na vua ni veiqaravi (results) se na veisau koya e laurai mai na dela ni veiqaravi ena loma ni vei Yasana.

E tomana ka kaya ni vinakati na veisau me laurai ka vakavotukanataki.

“Oqo me laurai mai na veika eda vakamuraia vaka vinaka ena loma ni noda ituvatuva,” e kaya o Toganivalu.

“E sega ni da dau tuvana edua na ka ka qai vakayacori tale e dua tale na ka ena vuku ni nodatou veiqaravi,” e tomana o Toganivalu.

Ena tomani tiko ena vo ni rua na siga mai oqo na veivosaki oqo ka vakayacori tiko ena Studio 6 e Suva.

iVukevuke ni Vunikewa ni Matabose ni Veika Vakaitaukei, Josefa Toganivalu.

Ratou na Roko Veivuke ni Yasana o Bua, Lau kei Ra.

Ratou na Roko Veivuke ni Yasana o Lomaiviti, Nadroga/Navosa kei Kadavu.

Dolavi ni Koronivuli e Bua District School
 Vakarautaka: Tabacakacaka iTaukei

“Na vuli e usuta ni Matanitu cokovata ka vakabibitaka talega na Minisitiri ni Vuli ni sa ikoya duadua ga ena rawa ni tarai caka noda vanua ena veisiga ni Mataka.

Sa vakavinavinakataki vakalevu sara tale ga na vanua Vakaturaga e Cakaunitabua ena kena cuqeni tiko na Vuli”... qori e so na nodra mala ni vosa na iVukevuke ni Minisita ni Veika Vakaitaukei Hon Isikeli Tuiwailevu ena nodra dolava e vica na valenivuli vovou ena Bua District School ena Tusiti na ika 3 ni Okotova 2023.

Na koronivuli oqo, a veivuke kina na Matanitu o Ositerelia ena \$1.2m ena kena tara ni oti na kena vakacacani ena Cagilaba ko Yasa. Ena ika 15 ni Maji 2021, era veivakadonui kina na Matanitu o Ositerelia e rauta ni \$12.5na milioni ena kena vakacokotaki tale na veikoronivuli ka ra vakacaca ena Cagilaba. E sa rauta ni \$52 na milioni na veivuke ni Matanitu ka tara rawa kina e ciwa na koronivuli e Vanua Levu kei na kena vakavinakataki na valenibula e Taveuni kei Kadavu.

Na veivakacokotaki oqo mai Bua District School, e tara kina e dua na kalasi, valenivolavola ni qasenivuli, nodra sickbay kei na dua nodra vale ni vakacegu na gonevuli. Era tiko tale ga na Deputy Commissioner ni Matanitu o Ositerelia, Vunivola Tudei ni Tabacakacaka ni Vuli, Vakalesilesi ni Matanitu kei ira na lewenivanua ena dola ni valenivuli e Bua District School.

Ra kidavaki tiko na iVukevuke ni Minisita ni Tabacakacaka iTaukei, Hon. Rt Isikeli Tuiwailevu.

Gonevuli ena Bua District School kei ratou na vulagi dokai e koronivuli.

Bose ni Yasana o Cakaudrove
 Vakarautaka: Tabacakacaka iTaukei

Ea tauca nona vosa ni vinavinaka na iLiuliu ni noda Matanitu o Hon. Sitiveni Rabuka vei ira na liganiwau ni noda vanua ka ra vakaitavi taki ira tiko ena kena tara tiko na valenivolavola ni Yasana e Cakaudrove.

E a vosa tiko o Rabuka ena kena dolavi na Bose ni Yasana o Cakaudrove ka vakayacori ena koro o Yaro.

“Au vakavinavinaka taki ira na noda cauravou lewe ni mataivalu ka ra qarava tiko na kena tara vou tale na Valni Yasana,” e kaya o Rabuka.

E kaya o Rabuka ni veitalanoa kei iratou na veiqaravi ka ra sa marautaka sara tiko na veiwekani vinaka kei na vanua ratou mai qaravi tavi voli kina.

“Ni ra qaravi vinaka ga na ivakalesilesi, se ra vakaillesilesi lelevu se lalai era na yalovinaka ena qarava tu na itavi.

“ Ni da veiqaravi talega vakavinaka na turaga ni vanua kei keda na veiliutaki ena veivanua, esa na rawarawa sara na cakacaka,ka sa faele sara tiko na matau ni noda veivanua.

“Kevaka esega eda na oca walega,” e kaya o Rabuka.

Era vakavinavinaka taki talega na valenivolavola ni Talai Veivuke ena Vualiku ena veiqaravi era sa vakayacora tiko mai.

E kaya o Rabuka ni sa tekivu me vakilai na veiveisau sa yaco tiko ena loma ni yasana me vaka eratou vakaraitaka ena nodratou vosa ni tubetube na Yasana o Cakaudrove. Ea kidavaki vaka vanua o Rabuka ni bera ni qai tekivu na Bose ni Yasana.

Na Vale ni Volavola ni Yasana vou ka ratou kena matai tiko na Mataivalu.

Bose ni Yasana o Bua

Vakarautaka: Tabacakacaka iTaukei

Era sa kerei na lewe ni Bose ni Yasana o Bua me ra tuvana vaka maqosa na nodra ituvatuva ni veivakatorocaketaki ena gauna ni Bose ni Yasana.

A vosa tiko na Turaga na iliuliu ni Matanitu, Sitiveni Rabuka ena Bose ni yasana o Bua ka vakayacori ena vale Na Ulumatua e Nabouwalu.

E vakaraitaka o Rabuka na bibi ni kena tuvai na ituvatuva ni yasana me dusia vei ira na veiliutaki ena matanitu na veika e gadrevi.

“Sa rui bibi dina na veiqaravi vakavanua e vakayacori nikua, ka sa vakaraitaka na vakabauta ni vanua, kei na tagi ni vanua ki na Matanitu.

“Sa dodonu meda veitauriliga taka vata na noda vanua kei na noda Matanitu,” ekaya o Rabuka.

E vakaraitaka talega o Rabuka na kena toso cake tiko na

iwiliwili ni tamata ena loma ni yasana me vakatautauvatani kei rau na yasana o Cakaudrove kei Macuata.

E tomana ka kaya oqo na vuna ena dodonu kina vua na Matanitu veiqaravi me vakatorocaketaka tiko na vei gagagaca era dau qaravi kina na lewenivanua.

Oqo era wili kina na koronivuli, valenibula kei valenivolavola ni Matanitu.

E tomana ka kaya ni Bose ni Yasana e bibi ni baleta ni dau semata vata na Vanua, Lotu kei na Matanitu.

E ratou lewe talega ni lakolako nona na iliuliu ni Matanitu na Minisita ni Qele kei na iYau Bula, Filimoni Vosarogo, Minisita ni Veikavakaitaukei, iTovo kei na iYau Mareqeti, Ifereimi Vasu, nona ivukevuke, Rt Isikeli Tuiwailevu kei na iVukevuke ni Minisita ni Curuvanua, Ratu Rakuita Vakalalabure.

Meke taki ni Yaqona Vakaturaga

Ciqomi ni Vakamamaca

Bose ni Yasana o Naitasiri

Vakarautaka: Tabacakacaka iTaukei

E vakaraitaka nona nuiqawaqawa na Minisita ni Veikavakaitaukei, Tovo kei na I Yau mareqeti, Hon Ifereimi Vasu ena kena sa tubu sara tiko na iwiliwili ni mate na HIV/AIDS ena noda vanua.

Ea vosa tiko o Vasu ena Bose ni Yasana o Naitasiri ka vakayacori ena koro o Lutu ena Tikina o Muaira e Naitasiri.

E vakaraitaka o Vasu ni sa dodonu meda kauwai kina wiliwili ka sa vakaraitaka na tabana ni bula.

“Oqo e dua na ka e bolei keda vakalevu, e levu na gauna eda sega ni dau veitalanoataka.

“Esa kerekere levu ni Matanitu meda sa taura na gauna oqo, kevaka eda nanumi ira na noda vei kawa ena veisiga ni mataka meda sa dabe vata ka veitalanoataka

nai wali ni mate na HIV/AIDS koya sa tubu totolo sara tiko qo,” e kaya o Vasu.

“E vinakati meda veitalanoa ni kena na qaravi, ka da vakavinavinaka ni sa tiko na kena iwali, sa tiko vei ratou na tabana ni bula.

“Sa vo ga mera vakauqeti na noda mera gole yani ki valenibula meda lai laurai,” e tomana o Vasu.

E tomana ka kaya ni se lailai na mate se rawarawa na kena wali.

E vakaraitaka talega mera laurai vinaka tiko na noda isolisoli ka ni ra noda isakisaki ena veisiga ni mataka.

“Oqo e kauwai sara tiko kina na Tabacakacaka iTaukei kei na Matanitu,” ekaya o Vasu.

Lewe ni Bose ni Yasana o Naitasiri

iKuri ni Rogo mai na Yasana o Naitasiri
 Vakaraütaka: Tabacakacaka iTaukei

E dodonu meda vaqacotaka tale na bosa kei na veitalanoa ena loma vuvale ekaya na Minisita ni Veikavakaitaukei, Tovo kei na iYau Mareqeti o Hon Ifereimi Vasu.

E kauwai tiko na Tabacakacaka iTaukei ena kena sa levu sara tiko na itabagone iTaukei era sa vakayagataka tiko na wai gaga ni veivakamatenitaki.

Oqo ena gauna ea vosa tiko kina vei ira na lewe ni Bosa ni Yasana o Naitasiri e Lutu, e Wainimala, Naitasiri.

“Esa dua na bolebole levu esa bolele keda ena gauna oqo, ena sega ni rawa nida veidusi.

“Au kila ni dodonu meda tekivu saraga mai noda matavuvale, se cava eda rawa ni walia kina.

“Na bolebole levu nodra sa vakayagataka tiko noda isolisoli na waigaga ni veivakamatenitaki,” ekaya o Vasu.

E tomana ka kaya ni oqo edua na ivakatatao ni veivakatorocaketaki.

E tomana ka kaya o Vasu ni dodonu meda veitalanoa taka vakavuvale kei ira noda isolisoli me rawa ni ra kautani mai na kena veitemaki.

Sa vakamamasu na Tabacakacaka iTaukei meda raica tale mada na noda gauna ni veivosaki vakavuvale kei na kena vaqacotaki.

Qaravi ni Yaqona Vakaturaga

Wase ni Yaqona Vakaturaga

Bose ni Yasana o Ra
Vakarautaka: Tabacakaka iTaukei

E sa dodonu meda yadra na iTaukei.

Oqo na mala ni vosa ni veivakayadrati kei veivakananumi ka a vakaitavi kina na iVukevuke ni Vunilewa ni Tabacakaka iTaukei Josefa Toganivalu ena Bose ni Yasana o Ra ka vakayacori e Dadamu, Nanukuloa mai Ra.

E vakaraitaka o Toganivalu ni na takiveiyaga wale na ilavo levu e solia mai na Matanitu ke sega ni yadra na veiliutaki ena noda veiyasana.

“Ke mani solia sara mai e 10milioni se 100 na milioni ka da sega tiko ni yadra kei cakacaka ena maumauwale sara,” ekaya o Toganivalu.

“Na ki ni noda toso kei na vakatoroicaketaki e tiko saka ga vei keda ena kena teivaki ka cakacakataki na noda qele.

“Kevaka eda sega ni yadra ena dravusakulukulu se takiveiyaga saka na veika esova tiko mai na Matanitu.

“E sa dodonu mena veisau noda rai kei na vakasama,” e kaya o Toganivalu.

E tomana ka kaya ni levu sara na veitalanoa e sa dau vakayacori ka sa da dau guilecava tiko na yavu oya na:

- Solesolevaki.
- Veilomani.
- Gugumatua.
- Yalovinaka.

E veivakananumi talega me tarai cake tale na Bose vanua ka me qai sirova sobu na Yavusa, Koro, Mataqali

kei na iTokatoka ka yaco sara ki na Matavuvale.

E veivakadreti talega ena bibi ni bula vakaituvatuva, ena nodra kila na noda lewenikoro na veika e dodonu me qaravi ena dua na siga.

E tomana nona vosa ka kaya ni dua na ivakatatao levu tiko ni toso kei yadrayadravaki sa ikoya na kena vakasabusabutaki ni gunuvi ni yaqona.

Oqo e dua na tikina me na laurai sara vakayalomatua ena noda veivanua.

E vakaraitaka ni sa dodonu talega vei keda meda veisemati vinaka ena noda bula vakavanua kei na bula vakayalo kei na I tuvatuva Matanitu.

E kuria ka kaya ni sega ni naki vakalou me da dravudravua.

Na iLiuliu ni Matanitu, Hon. Sitiveni Rabuka

NA MATA UNIT

Vale Ni Volavola Ni Tabacakacaka iTaukei
Vale Ni Matabose Ni Lavo Maroroi Ni Taukei
87 Queen Elizabeth Drive, Nasese
Talevoni: 7730 909 | Fax: 3305 115
Email: tab@govnet.gov.fj
Veilawa: www.itaukeiaffairsboard.com

iTaukei Affairs Board Na Mata Unit

